

darulfunun ilahiyat

Başvuru: 29.05.2019
Revizyon Talebi: 07.07.2019
Son Revizyon Teslimi: 12.07.2019
Kabul: 17.10.2019

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Tarihsel Bir Süreklilik Olarak “Türklerde Tebabet”: Süheyl Ünver ve Tıp Tarihi Enstitüsü

Ali Erken¹

Öz

Bu makale Türk Tıp Tarihi Enstitüsü özelinde Türkiye’de tıp tarihi çalışmalarının kuruluş dönemini inceler. Bir bilim dalı olarak tıp tarihinin ortaya çıkışı erken Cumhuriyet döneminin hakim tarih ve kimlik algısı ile yakından ilişkili olmuştur. Ancak bu süreçte Tıp Tarihi Enstitüsü kurucu müdürü olan Süheyl Ünver’in yaklaşımı dikkat çekicidir. Süheyl Ünver 1933 Üniversite Reformu sonrası İstanbul Üniversitesi bünyesindeki yerini korumuş ve Enstitü müdürlüğüne atanmıştır. Süheyl Ünver’in bilim tarihine yönelik bakış açısının dönemin genel söylemini yansıttığını ancak Cumhuriyetin kurucu elitlerinin benimsediği tarih ve dünya görüşü ile tam örtüşmediğini söylemek mümkündür. Ünver neşrettiği çalışmalarda tıp ilmine Türklerin sunduğu katkıları öne çıkarır ve tarihsel olarak Türklerdeki tebabet ilminin sürekliliğini ortaya koymaya çalışır. Ele aldığı isimlerin tıp alanındaki çalışmalarının yanında “Türk” kimliğine de odaklanır. Tetkik ettiği eserler ve kurumlara dönemin gelenekten kopuk ve pozitivist çizgisinin dışında bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşır. Tıp Tarihi Enstitüsü neşriyatı ve hatıralara dayanan bu çalışma tıp tarihi yazımının Cumhuriyet döneminin kimlik inşası ile ilişkisini incelemeyi amaçlar.

Anahtar Kelimeler

Tarih yazımı, Tıp tarihi, Süheyl Ünver, Kimlik, Modern Türkiye

As a Historical Continuity “Medicine of the Turks”: Süheyl Ünver and the Institute of Medical History

Abstract

This article examines the foundational period of history of medicine in modern Turkey. The emergence of historical studies on medicine is closely linked to the dominant historiographical lines and identity formation process. Yet during this period the approach of Suheyl Unver, the founding director of the Institute of Turkish Medical History, is striking. Following the university reform in 1933 Ünver was appointed as the Director of Institute. It can be said that Ünver’s approach reflected the prevailing ideological discourse of the time, yet in certain points his opinions diverged from the views of Republican elites. Ünver in his works pinpointed the contribution of Turks to the medicine and tried to demonstrate the historical continuity of medical sciences among the Turks. Unlike the positivist and anti-traditionalists currents of the time he embraced a balanced approach in dealing with past experiences in medicine. Based on primary sources from the Institute of Turkish Medical History and personal collections this research investigates the connection between the historiography of medical sciences and the identity construction in Republican period.

Keywords

Historiography, History of medicine, Suheyl Unver, Identity, Modern Turkey

1 Sorumlu Yazar: Ali Erken (Doç. Dr.), Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
E-posta: erkenali1@gmail.com ORCID: 0000-0001-8292-2022

Atf: Erken, Ali. “Tarihsel Bir Süreklilik Olarak “Türklerde Tebabet”: Süheyl Ünver ve Tıp Tarihi Enstitüsü.” *darulfunun ilahiyat*, 30, 'Fuat Sezgin' Özel Sayısı (2019): 151–170. <https://doi.org/10.26650/di.2019.30.2.0062>

Extended Summary

This article examines the works of the Institute of Turkish Medical History under the directorship of Süheyl Ünver with regard to the early Republican identity politics. Süheyl Ünver had graduated from Mekteb-i Tıbbiye and also received training in classical Islamic arts. His scholarly interest led him undertake researches in the history of medicine during his stint in Europe. After 1930 Republican rulers intensified their interest in historiography, convened two Congresses to devise a new understanding of Turkish history. Ünver's works on the history of medicine drew the attention of politicians and intellectuals of the time and he was encouraged to carry out new researches. Ünver remained in his position at Istanbul University Faculty of Medicine following the Darülfunûn reform and was appointed as the Director of Institute of Turkish Medicine. His studies were closely followed and praised by such historians as Reşit Galip, Afet İnan and Yusuf Akçura. Ünver stressed the importance of these efforts in building a national history in medical sciences, yet the difference between his approach and that of the ruling elite in certain cases was noteworthy. It is possible to say that Ünver's main concern was to preserve manuscripts, records and archival designs so as to transmit past knowledge to his own age.

In the works of Süheyl Ünver and the Institute of Turkish Medical History it is frequently stressed that the contribution of Turks to medical science was ignored and that they did not get the place they deserved while Arabs and Persians were treated with due respect. Ünver claims that dozens of works "originally" belonged to the Turks were not attributed to the Turks. He focuses on the studies of leading men of science such as İbn Sînâ, Fârâbî, Bîrûnî, arguing that these names were part of Turkish scientific history. Through this approach Ünver notes that Persians, Arabs, Turks had their own national histories different from each other and it is necessary for Turks to build their own national history. Ünver puts emphasize on political and cultural affiliation, claiming that the fact that their works were not written in Turkish would not mean that they were not Turks. A similar approach held true for research articles on medical institutions and practices published by the Institute. Many hospitals, thermals and dispensaries built in different geographies, including those institutions located in today's Egypt, İnan and Afghanistan should be considered as part of Turkish medical history. Aside from the publications in Turkish the Institute published works in French and English. Ünver notes that thanks to their efforts, which he regarded a national task, the contributions of the Turks to the history of science started to get wider recognition among the Western scientific circles. It can be said that Ünver's stress on Turkness in a reaction against the West had emerged during the Tanzimat period and was shared by the Republican thinkers and rulers. Based on the works of the Institute of Turkish Medical History it took an institutional dimension so that these scholars could be treated as Turkish scientists in history textbooks and official discourse.

The question of identity is related to the understanding of history. The early Republicans disregarded Ottoman-Islamic identity, excluding or discounting Islamic sources in the definition of Turkness. That Suheyl Ünver's close friend Nafiz Uzluk, whom he published *Türk Tıp Tarihi Arkivi* journal under the Institute, had a close interest in the history of Seljukcs is worthwhile. They held an all-inclusive approach and investigated the medical practices of Ghaznevîds, Uyghurs and even pre-Islamic Anatolian civilizations, regarding preach, therapy, natural care and other methods of treatment a richness in medical tradition. In this perspective the transformation to the modern medicine is a continuity with the past. Despite this divergence in devising the framework, it could be argued that the works of the Institute of Turkish Medical History received a general approval among the Republican elites in that period.

Tarihsel Bir Süreklilik Olarak “Türklerde Tebabet”: Süheyl Ünver ve Tıp Tarihi Enstitüsü

Giriş

Modern Türkiye’de bilim tarihi çalışmalarının gelişiminde tıp tarihine yönelik araştırmalar önemli bir yer tutmuştur. Bu alanda özelleşen ilk kurumsal yapılanma olan Türk Tıp Tarihi Enstitüsü 1933 senesinde İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi bünyesinde ihdas edilmiştir. 1920’li yılların sonu ve 1930’lu yılların başında tarih yazımı üzerine yapılan tartışmaların Tıp Tarihi Enstitüsü’nün kuruluşuna zemin hazırladığını söylemek mümkündür. Yeni Cumhuriyet’in yönetici eliti 1920’li yılların sonundan itibaren tarih çalışmalarına daha yakın ilgi göstermeye başlamıştır.¹ Türk Ocakları çatısı altında oluşturulan Türk Tarih Heyeti 1930 senesinde Türk Tarihinin Ana Hatları kitabını hazırlamış ve kısa süre sonra 1931 senesinde de okul derslerinde okutulmak üzere dört seriden oluşan Tarih kitabı kaleme alınmıştır.² 1932 senesinde düzenlenen I. Türk Tarih Kongresi ise Cumhuriyet yönetiminin tarih yazımındaki tercihlerini daha açık bir şekilde ortaya koymuş ve süreç içerisinde şekillenen bakış açısı bilim tarihine dair çalışmaların içeriğini ciddi olarak etkilemiştir.³

Resmi tarih yazımında öne çıkan temaların biri Türklerin “çağdaş medeniyetin” oluşumunda nasıl bir yeri olduğu tartışması olmuş, Türklerin kökeni ve medeniyete sundukları katkı üzerine yapılan müzakereler I. Tarih Kongresi esnasında yaşanan tartışmalara da damga vurmuştur.⁴ Kongreye katılan isimlerin çoğu Batılı tarih yazımında Türklerin yıkıcı vasıflarının öne çıkarıldığı, bilim ve düşünce dünyasına katkılarının ise göz ardı edildiğini iddiasını savunmuştur. Buna göre yapılacak yeni tarih araştırmalarında Türklerin bu yönü ortaya konmalı, medeniyetin gelişiminde “hak ettikleri yeri” almalarını sağlanmalıdır:

- 1 Halil Berktaş, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Köprülü* (Ankara: Kaynak, 1983), 47-63; Kemal Karpat, *The Politicization of Islam: Reconstructing Identity, State, Faith, and Community in the Late Ottoman State: Reconstructing Identity, State, Faith and Community in the Late Ottoman State* (Oxford: Oxford University Press, 2001), 374–402; François Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura* (İstanbul: Tarih Vakfı, 1999), 126–134.
- 2 Şefik Taylan Akman, “Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri,” *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 1, no. 1 (2011): 90–94; Yücel Kabapınar, “Başlangıçtan Günümüze Türk Tarih Tezi ve Lise Tarih Kitaplarına Etkisi,” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 1, no.2 (1992): 152.
- 3 Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih* (İstanbul: İletişim, 2003), 146–147.
- 4 Etienne Copeaux, *Tarih Ders Kitaplarında Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine*, çev. A. Berktaş (İstanbul: İletişim, 2006), 48–51; Ersanlı, *İktidar ve Tarih*, 187.

"Şimdiye kadar memleketimizde neşr olunan tarih kitaplarının çoğunda ve onlara mehzaz olan Fransızca tarih kitaplarında Türklerin dünya tarihindeki rolleri şuurlu veya şuursuz olarak küçültülmüştür...Bu kitapta istihdaf olunan asıl gaye bugün bütün dünyada tabii mevkiini istirdat eden ve bu şuurla yaşayan milletimiz için zararlı olan bu hatanın tashihine çalışmaktır, aynı zamanda bu, son büyük hadiselerle ruhunda benlik ve birlik duygusu uyanan Türk milleti için milli bir tarih yazmak ihtiyacı önünde atılmış ilk adımdır..."⁵

Resmi tarih yazımının öne çıkan isimlerinden Afet İnan, Reşit Galip ve Şemsettin Günaltay gibi isimler çalışmalarında özellikle Türklerin bilim ve düşünce dünyasına yaptıkları katkıya odaklanmışlardır. Reşit Galip'in 1932 senesinde Maarif Vekilliğine atanması bu bakış açısının resmi eğitim kurumlarına daha hızlı bir şekilde sirayet etmesine olanak sağlamıştır. Galip'in bakanlığı döneminde yeni tarih anlayışı sadece ilk ve orta öğretimde değil yükseköğretim çalışmalarında da tesirini göstermeye başlamıştır. 1933'teki Darülfünun reformu⁶ ile ciddi bir değişime uğrayan üniversite kadrosu özellikle Maarif Vekilliği ile daha uyumlu çalışacak isimlerden seçilmiştir. Süreç esnasında revize edilen Tıp Fakültesinde Darülfünunun önemli mensuplarından Besim Akalın, Kadri Reşit Anday, Hamdi Suat Aknar ve Mustafa Nevzat dışarıda kalırken Süheyl Ünver'in aralarında bulunduğu olduğu beş isim görevlerine devam etmiştir.⁷ Fakülte bünyesinde bir Tıp Tarihi Enstitüsü kurulması fikri de burada ortaya çıkmış, Süheyl Ünver Deontoloji ve Tıp Enstitüsü Müdürü olarak görevlendirilmiştir.

Yeni tarih yazımı ile birlikte Türk kimliğinin inşa sürecinde geçmişte yaşamış önemli bilim adamlarının kimlikleri ve ortaya koydukları çalışmalar önem kazanmıştır. Tıp Tarihi Enstitüsü'nün kurulması, bilim tarihinde araştırma yapmak üzere Aydın Sayılı'nın yurtdışına gönderilmesi gibi adımları bu kaygının bir tezahürü olarak değerlendirmek mümkündür. Yönetici elitin Batı'daki bilimsel paradigmayı benimsemiş olmaları tıp çalışmaları özelinde de geçerli olmuş, Türkiye'deki tıp çalışmalarına bu bakış açısı yön vermiştir.⁸ Aynı dönemlerde ortaya konan bilim tarihi çalışmaları bu açıdan sadece Türk kimliğinin oluşumuna değil bilimsel düşüncenin şekillenmesine de tesir etmiştir.

5 *Türk Tarihinin Ana Hatları*, haz. Afet Hanım, Mehmet Tevfik, Samih Rifat, Akçura Yusuf, Reşit Galip, Hasan Cemil, Sadri Maksudi, Şemsettin, Vasıf ve Yusuf Ziya Bey (İstanbul: Devlet Matbaası, 1930), 1.

6 İsviçre'den davet edilen Albert Malche ile üniversitenin yapısını değiştirme üzerine yapılan çalışmalar çalışan neticesinde 1933 senesinde Üniversite Reformu gerçekleşir. Bk. Horst Wildman, *Atatürk ve Üniversite Reformu* (İstanbul: Kılbalcı, 1999).

7 Emre Dölen, *Türkiye Üniversite Tarihi, Cilt 3, Darülfünun'dan Üniversite'ye Geçiş* (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010), 371–372; Nurşen Mazıcı, "Öncesi ve Sonrasıyla 1933 Üniversite Reformu," *Birikim*, no. 76 (1995).

8 Cumhuriyet yönetimi Osmanlı son dönem Mekteb-i Tıbbiyeden gelen kadrolara ilaveten Batıdan, özellikle Almanya'dan, çok sayıda yabancı bilim adamını davet etmiştir. Yirmiyeye yakın tıp profesörüne İstanbul Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi Tıp Fakültelerinde görev verilmiştir.

Modern Türkiye’de bilim tarihinin gelişimine dair yapılan araştırmalar Adnan Adivar, Aydın Sayılı, Süheyl Ünver, Nafiz Uzluk gibi isimlerin çalışmaları üzerine odaklanmıştır. Özel olarak tıp tarihi ve Süheyl Ünver’in çalışmaları ile ilgili olarak Ahmet Güner Sayar ve Aykut Kazancıgil’in detaylı ve kapsayıcı araştırmaları bulunmaktadır.⁹ Ancak gerek bilim tarihi gerek tıp tarihi sahalarında henüz incelemeye tabi tutulmamış ciddi miktarda birincil kaynak bulunmaktadır. Türk Tıp Tarihi Enstitüsü yayınları da bu veriler arasında yer alır. İlaveten Süheyl Ünver’in bir kısmı Süleymaniye Kütüphanesinde ve çoğunluğu Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Müzesi’nde saklanan tıp tarihine dair vesikaları önem taşımaktadır. Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi’ndeki kayıtlar henüz kullanıma kapalı durumdadır ve araştırmacıların kullanımına açılmayı beklemektedir. Son dönemlerde Modern Türkiye’deki bilim tarihi çalışmalarına dair artan bir ilgi söz konusudur. Ancak bu araştırmaların dönemin düşünsel ve siyasal bağlamı ile ilişkisi henüz yeterince incelenmemiştir. İhsan Fazlıoğlu bilim tarihi çalışmalarını incelediği makalesinde Modern Türkiye’deki sürece de değinir ve yapılan araştırmalarda ortaya konan “Türk”lük tanımının çözümlenmesi gereken bir mesele olduğunu not eder.¹⁰ Bu açıdan bakıldığında erken dönem tıp tarihi çalışmalarını 1923-1938 arası kimlik politikaları, milliyetçilik söylemi ve medeniyet tartışmaları gibi temalardan bağımsız değerlendirmenin sağlıklı olmayacağını söylemek mümkündür.

Geniş bir ilgi alanına sahip olan Süheyl Ünver’e dair yapılan çalışmalar kendisinin bu farklı yönlerini ele almışlardır. Önemli bir hattat ve İslam sanatları araştırmacısı olan Ünver’in ardından bıraktığı eserlere yönelik son yıllarda konu üzerine çalışan araştırmacıların artan bir ilgisi olduğunu söylemek mümkündür. Şahsi arşivi, mektuplaşmaları ve topladığı belgeler kültür tarihçiliği açısından birincil kaynak niteliğindedir. Bu açıdan Süheyl Ünver dönemin bilim tarihçilerinden bir ölçüde ayrılmaktadır. Ancak diğer taraftan Ünver’in tıp tarihi özelindeki çalışmaları erken Cumhuriyet dönemi zihin dünyasının izlerini taşımaktadır. Kaynak olarak Türk Tıp Tarihi Enstitüsü yayınlarını esas alan bu makale Süheyl Ünver’in tıp tarihine dair çalışmalarını tarih yazımı ve kimlik teması çerçevesinde incelemeyi amaçlar.

9 Ahmet Güner Sayar, *A. Süheyl Ünver: Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri* (İstanbul: Eren, 1994); Aykut Kazancıgil, “Türkiye’de Tıp Tarihi,” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 2, no. 4 (2004): 213–232; Aykut Kazancıgil, Ahmet Güner Sayar, Süheyl Ünver Bibliyografyası (İstanbul: İşaret, 2017). Modern Türkiye’de tıp tarihine yönelik son yıllarda yayınlanan araştırmalar da arşiv kaynaklarına dayalı önemli veriler sunmaktadır; Feza Günergün, “Türkiye’de Tıp Tarihi: Geçmiş Yıllardaki Çalışmalar ile Son Araştırmaların İncelenmesi,” *Tarih Okulu*, no.14 (İlkbahar-Yaz 2013); Ayten Altıntaş, “Feridun Nafiz Uzluk ve Tıp Tarihi,” *USAD*, (Güz 2018); Nuran Yıldırım, *Tıphane-i Amire ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’dan İstanbul Tıp Fakültesi’ne*, (İstanbul: Betim, 2019).

10 İhsan Fazlıoğlu, “İki Ucu Müphem Bir Köprü: ‘Bilim’ ile ‘Tarih’ ya da ‘Bilim Tarihi’,” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 2, no. 4 (2004): 24.

Tıp Tarihi Yazımında Arayış ve Kimlik

Bürokrat bir baba ve annenin çocuğu olarak 1898 senesinde İstanbul'da dünyaya gelen Süheyl Ünver eğitiminin önemli bir kısmını İstanbul'da tamamlamıştır. Dünya Savaşı yıllarında yüksek eğitimi için *Tıbbiye Mektebine* gönderilir ancak buna ilaveten hattatlık okuluna yazılır ve 1923 senesinde *Medresetü'l-Hattatin*'den mezun olur.¹¹ Burada tanıştığı hocası Necmeddin Okyay ile münasebeti ilerleyen yıllarda artarak devam eder. Tıp Fakültesi mezunu olarak doktorluk mesleğini yapmaya başlayan Ünver çalıştığı hastanede Akil Muhtar Bey¹²'in yardımcısı olur ve dahiliye alanına yönelir.¹³ Bu süreçte yine Akil Muhtar Bey'in yönlendirmesiyle ihtisas eğitimi yapmak için Fransa'ya gitmeye karar verir ve dönemin önemli hekimlerinden Marcel Labbe'nin yanında iki sene asistan olarak kalır. Paris'te yaşadığı bu dönem Ünver'e tıp tarihine dair araştırma yapma imkanı da tanımıştır.

Kütüphanelerde tespit ettiği yazma eserleri incelemeye çalışan Ünver'in ilgisi Türkiye'ye döndükten sonra da devam etmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki kitapları araştırmaya başlamış, Viyana'daki yazma eserleri incelemek için Avusturya'ya gitmiş ve bir süre ilgili kütüphanelerdeki yazma eserler üzerine çalışmalarda bulunmuştur.¹⁴ Ünver'in tarihi vesikalari kayda geçmeye yönelik gayretinde hocası Akil Muhtar Bey kadar son dönem mütefekkirlerinden Osman Nuri Ergin, Rıfat Osman ve Muallim Cevdet'in fikirlerinin de etkili olduğunu söylemek mümkündür. Cumhuriyet devrimleri ile birlikte geçmişin zengin birikiminin kaybolabileceği endişesi taşıdıkları anlaşılan Osman Nuri Ergin ve Rıfat Osman dikkatlerini bu mirasın nasıl korunabileceği sorusuna vermişlerdir.¹⁵ Nitekim Süheyl Ünver 1927'de *Tıbbiye Mektebi*'nin 100. Kuruluş yılı olmasına rağmen geçmişe dair herhangi bir etkinliğin gündeme gelmemesinin kendisini de benzeri bir endişeye

- 11 Bedii N. Şehsuvaroğlu, "Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver Hekim, Yazar ve Sanatkar," 11, *Tarık Toros Arşivi*, <http://earsiv.sehir.edu.tr>
- 12 İç hastalıkları uzmanı olan Akil Muhtar Bey dönemin siyasi gerginlikleri neticesinde yurtdışına gitmiş, 1908 sonrasında İstanbul'a dönmüş Tıp Fakültesinde müderris olarak görev yapmaya başlamıştır. Emre Dölen, "Müdrerris Dr.Akil Muhtar Bey'in "Darülfünunumuz Hakkında Bazı Mülâhazat" Adlı Risalesi," *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 5, no. 1 (2003), 71.
- 13 Arslan Terzioğlu, "Büyük Tıp Tarihçisi Ord. Prof. Süheyl Ünver," *Bifaskop*, 18–19.
- 14 Aykut Kazancıgil, "Bir Bibliyografyanın Uzun Hikayesi," Aykut Kazancıgil, Ahmed Güner Sayar, *Süheyl Ünver Bibliyografyası* (İstanbul: İşaret, 2017), 11. Benzer bir şekilde Nafiz Uzlu da Avrupa kütüphanelerinde yaptığı araştırmalar sonrası tıp tarihine yönelik çalışmalarını derinleştirmiştir. Feza Günergün, "Türkiye'de Tıp Tarihi: Geçmiş Yıllardaki Çalışmalar ile Son Araştırmaların İncelenmesi," 272.
- 15 Bkz: "Yasin Beyaz, "Rıfat Osman'ın Süheyl Ünver'e Yazdığı Mektuplar: Bir Osmanlı Aydınının Harf İnkılabı ile İmtihani," *Divan* 20, no. 38 (2015/2), 83–112.

ittiğini not eder.¹⁶ Çalışmalarına bu bakış açısıyla yaklaşan Ünver ilk aşamada tıbbı dair Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinde yapılan çalışmalara yoğunlaşır.

Dâhiliye üzerine ihtisas yapan Süheyl Ünver'in Darülfunun bünyesine kabul edilmesi aynı zamanda kendisinin tıp tarihine yönelik çalışmalarının da bir neticesi olmuştur. Henüz Tıp Tarihi Enstitüsü kurulmadan evvel bu alandaki çalışmaları ile Cumhuriyet elitlerinin dikkatini çekmiştir. 1931 senesinde Reşit Galip ve Yusuf Akçura tarafından özel olarak aranıp Selçuklu tebabeti üzerine araştırma yapması rica edilir.¹⁷ Ünver'in böyle bir çalışma yapması *Türk Tarihinin Ana Hatlarına* eklenmek üzere rica edilmiştir. Lakin Ünver bir kitap bölümünden ziyade konuya dair özel bir kitap hazırlamayı teklif eder ve önerisi kabul görür.¹⁸ Birinci nüshasının Atatürk tarafından beğenildiği anlaşılan *Selçuklularda Tebabet* ilmi açıdan bazı eleştiriler olsa da Selçuklu bilim tarihine dair yazılan ilk eser olmuştur.¹⁹ Hâlbuki *Türk Tarihinin Ana Hatlarında* Selçuklu dönemi tarihi Osmanlı dönemine benzer bir şekilde oldukça yüzeysel olarak ele alınmış, sadece 10 sayfalık bir inceleme ile iktifa edilmiştir.²⁰ Atatürk ve yakın çalışma arkadaşları nezdinde siyasi ve toplumsal çözülmenin hızlanmasında İslam kültürünün etkisi, Batı'daki gelişmelere ilgisiz kalınması, Selçuklu ve Osmanlı döneminde "Türk" kimliğinin arka plana atılması belirleyici etkenler olmuştur.²¹ Yönetici elit Osmanlı-İslam kimliğinin yerine Batı medeniyetinin ürettiği bilgiden beslenen seküler Türk kimliğinin ikame ettirilmesini hedeflerken bir taraftan da yeni Cumhuriyet'in vatandaşlarına kendilerini daha özgüvenli hissettirecek öğelerin ihtiyacını hissetmiştir. Batılı literatürde Türklere yönelik tanımlamalar ve konumlandırmalardan bu gereksinimi daha da derinleştirmiştir. Türk Tarih Tezi ile sunulan resim "Türklerin" muasır medeniyetin oluşumunda önemli bir yere sahip olduklarıdır. Tarih yazımı çalışmalarının hız kazandığı bu dönemde Ünver'e bilim tarihiyle ilgili ricada bulunulması, Afet İnan ile Reşit Galip gibi isimlerin Ünver'in çalışmalarına övgüyle yaklaşması ve özellikle Selçuklular üzerine özel bir çalışma istenmesi kimlik tartışmalarında da farklı bir arayışa işaret etmektedir. Özellikle II. Tarih Kongresinde de Selçuklu dönemine dair artan

16 Sayar, *A. Süheyl Ünver*, 220.

17 Bu görüşmede Ünver'den tıp tarihine ilaveten Türklere sanat ve süslemeler üzerine bir çalışma yapması istenmiştir. Sayar, *A. Süheyl Ünver*, 193-195.

18 Sayar, *A. Süheyl Ünver*, 193-195.

19 Ünver'in bu çalışması Türk Tarih Cemiyetinde Yusuf Akçura, Ahmed Ağaoğlu ve Fuad Köprülü tarafından değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Genel itibarıyla beğenilen çalışmaya Köprülü bazı eleştiriler yönelmiştir. Ünver bunların başlangıç aşamasında bir çalışma olduğunu ve geliştirilmesi noktasında hem fikir olduğunu kaydetmiştir. Sayar, *A. Süheyl Ünver*, 193-195.

20 Bkz: *Türk Tarihinin Ana Hatları*.

21 Mustafa Budak, "Modernleşme Açısından Atatürk'ün Osmanlı Tarihi ve Islahatları Eleştirisi," *İlmi Araştırmalar*, no. 4 (1997): 59-65.

bir ilginin olduğunu söylemek mümkündür. Şemsettin Günaltay hususi olarak Selçuklular üzerine bir sunum yapmış, iddiaların aksine Selçuklular döneminin İslam düşünce tarihi açısından en parlak dönemlerinden biri olduğunu savunmuştur.²² Nitekim Ünver çalışmalarında Selçuklu kültürünün medeniyetin gelişimine yaptığı katkıyı sıklıkla vurgulamıştır:

"...Selçuklular bilhassa ehli salibin Anadolu ve Suriye'den geçen kısımları bu medeniyetin Avrupa'ya intikalinde kısmen mütevassat rol oynamışlardır. Türk hükümdarlarını ve ricalini bu dört asır zarfında daima tababetin hamisi görüyoruz, bütün birer şaheser ve Selçukluların sanat abidelerini teşkil eden hastaneler ve sair ictimai muavenet müesseseleri hep bunların eserleridir."²³

Süheyl Ünver tıp tarihi üzerine çalışmalarına devam ettiği bir esnada başlatılan Üniversite reformu ile yeniden şekillenen İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinde Tıp Tarihi Enstitüsü müdürü olarak görevlendirilmiştir. Tıp tarihi araştırmaları yapılacak bir Enstitü kurulması fikrinin yine Ünver tarafından getirildiği anlaşılmaktadır.²⁴ Ancak Tarih Kongresi ve üniversite reformu esnasında yaşanan çalkantılarda Süheyl Ünver'in hem Fakülte bünyesinde kalması hem de Enstitü'nün başına atanması dikkat çekicidir.²⁵ Bu tercih kendileri ile uyumlu çalışabilecek isimleri tercih eden Cumhuriyetin yönetici kadrosunun Süheyl Ünver'in bilim tarihindeki çalışmalarını benimsediğini göstermektedir.²⁶ Ünver de Enstitü'nün kurulmasıyla birlikte tıp tarihi konusundaki eksikliğin artık giderilmiş olacağını ve yöneticilerin desteğinin oldukça önemli olacağını vurgulamıştır:

"İstanbul Darülfünûnun daha yüksek bir tekamüle vasıl olması için ilgasi ile yeniden üniversitenin tesisi Tıp Tarihi ve Deontoloji gibi mülga Darülfünûn Tıp Fakültesinde ihmal olunan mühim yeni derslerin ilave olunmasına bais olmuştur. Bu büyük ilim savaşının muvaffakiyetle neticelenmesi için Büyük Reisimiz bu ilmi hareketin başına geçmiş daha ilk seneden itibaren üniversiteden beklenen vazifelerin mühim bir kısmının ifa olunmasına büyük saik olmuşlardır... Enstitümüz eski Türk tababeti mazesinin karanlık noktalarını bulmaya çalışacak ve Türklerin tıbbi doktrine ait buluşlarını tesbite gayret edecektir..."

22 Şemsettin Günaltay, "İslam Dünyası İnhitatu Sebebi Selçuklu İstilası mıdır?," *Belleten* 2, no. 5-6 (1938), 73-88.

23 Süheyl Ünver, "Selçuklularda Tebabet," (Ankara: Recep Ulusoglu Basımevi, 1939), 19.

24 Sayar, A. *Süheyl Ünver*, 221.

25 1933 reformundan sonra İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinin farklı birimlerinde çok sayıda Alman bilim adamı görev almıştır. Süheyl Ünver Fakülte bünyesinde kalan Türk hocalardan bir tanesi olmuştur. Nuran Yıldırım, *İstanbul Tıp Fakültesi Tarihine Bir Bakış* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2015), 26-29; Arslan Terzioğlu, "İstanbul Tıp Fakültesi Tarihçesi," *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası* 63, no. 2 (2000): 11-15.

26 Ünver'in çalışmalarından Atatürk başta olmak üzere dönemin yönetici kadrosunun haberdar olduğu anlaşılmaktadır: Ünver zaman zaman CHP tarafından düzenlenen etkinliklere de katılmıştır. Bkz: Süheyl Ünver, "Biz bu vatana neler borçluyuz," *C.H.P. Konferanslar Serisi*. Ankara: Recep Ulusoglu Basımevi, 1939 ve "Selçuklularda Tebabet Tarihi," *C.H.P. Konferanslar Serisi*, Ankara: Recep Ulusoglu Basımevi, 1940.

Süheyl Ünver bilim tarihi yazımında milli bir bakış açısının geliştirilmesi gerekliliğinin de altını çizmiştir:

“Artık bütün dünyada tıp tarihine büyük ehemmiyet verilmektedir. Umumi tıp tarihi çok iyi işlenmiş ve üzerinde çok tetkikat yapılmış mühim bir mevzudur. Lakin bütün milletlerin tıp tarihleri evolüsyonunu ihtiva etmemeleri hasebiyle nakafi addolunmuş ve her millet kendilerine ait kısımların tetkiki için cemiyetler kurmuşlar, enstitüler, müzeler ve kütüphaneler tesis etmişlerdir.”²⁷

Süheyl Ünver’in tıp tarihine yönelik çalışmaları sadece Selçuklu dönemi ile sınırlı kalmaz. Zamanla Uygurlar²⁸, İlhanlılar, Anadolu Beylikleri ve Osmanlılar döneminde yazılmış eserleri ortaya çıkarmaya çalışmış ve Enstitü’nün kurulması ile birlikte kendi araştırmalarına ilaveten birçok eseri Türkçe ’ye çevirtirip neşretmiştir. Enstitü’nün imkanları kısıtlı da olsa içinde bulunduğu dönemde tarih yazımına yönelik artan ilgiden faydalanmış ve temasta olduğu araştırmacıları bu alanda çalışma yapmaya yönlendirmiştir. Nafiz Uzluk, Abdülbaki Gölpınarlı, Şerafettin Yalçınkaya, Adnan Adıvar, İsmail Saib Sencer, Hasan Fehmi Turgal ve Reşit Rahmeti Arat gibi isimlerden eser tercümesi, kitap tahkiki ve yeni bulgulara dair değerlendirme yazıları talep etmiştir.²⁹

Dönemin aydınları “milli” tarih yazımına dair benzer kaygılar taşısalar da aralarında tarihe bakışları açısından bir bütünlük söz konusu değildir. Süheyl Ünver’e Enstitü Müdürlüğü görevi veren Reşit Galip ve Yusuf Akçura’nın “milli” kültüre yaklaşımı ile Nafiz Uzluk, Abdülbaki Gölpınarlı veya Osman Nuri Ergin’in çizgisi birbirlerinden farklıdır. Ünver ve arkadaşları Cumhuriyetin batılılaşma adına ortaya koyduğu hedefleri yakalaması adına “Türk”lük arayışını Selçuklu ve Osmanlı tarihinde sürdürmeyi tercih etmiş, İslami bilgi kaynaklarından üretilen birikimi dışlamamıştır. Ünver’in 1920’lerden beri Selçuklu kültürü üzerine eğilmiş olan Nafiz Uzluk ile birlikte çalışmayı tercih etmesi ve birlikte *Türk Tıp Tarihi Arkivi* (Türk Tıp Tarihi Arkivi) dergisini çıkarmaları bu inanışın bir yansımasıdır.³⁰ Cumhuriyet yönetiminin de

27 Ahmet Güner Sayar, *A. Süheyl Ünver*, 221; Bk. Süheyl Ünver, *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü 1938-1939 ders yılı çalışmaları hılasası* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü yayınları, 1939).

28 Süheyl Ünver, *Uygurlarda tababet: VIII-XIV. Asır* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü, 1936).

29 1938 Senesinde Türk Tıp Tarihi Kurumu açılmış, başkanlığına Besim Akalın’ın seçilmiştir. Süheyl Ünver, Nafiz Uzluk, Akil Muhtar, Hakkı Uzel, Kamil Beksan, Metin Belger ve İhsan Ünal da ilk toplantıda yer almışlardır. Ekrem Kadri Unat, *Türk Tıp Tarihi Kurumunun İlk Elli Yılına Tarihçesi* (İstanbul: Türk Tıp Tarihi Kurumu Yayınları, 1991).

30 Abdullah Burgu, “Feridun Nafiz Uzluk’un Selçuklu Tarihçiliğine Katkıları,” *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, no. 9 (2018): 80–83. Ünver’in 1930’lu yıllarda yaptığı neşirlerde Osmanlı’ya dair konular az da olsa yer bulur ancak ağırlıklı olarak diğer dönemlere odaklandığını söylemek mümkündür. Osmanlı tarihi üzerine çalışmaları Osmanlı’ya karşı bakışın yumuşamaya başladığı 1950’lerden sonra yoğunlaşmıştır.

Ünver’in bu eğilimini onayladığı anlaşılmaktadır. Aralarındaki yaklaşım farklılıklarına rağmen “bilim tarihinde Türklere gerekli yerin verilmediği, katkılarının göz ardı edildiği” kaygısının ağır bastığını söylemek mümkündür. Nitekim Ünver Avrupa ve Amerika’da bilim tarihine dair neşredilen çalışmalarda Türkler’in hak ettikleri yere sahip olmasını kendisine bir “dava” olarak addettiğini ifade etmiştir.³¹ Yine Selçuklulara dair çalışmalarının bir tanesinde şu ifadeleri kullanmıştır:

“Her milletin tebabetin evolüsyonunda mevkileri vardır...Tebabetin menşei bile dünyada eski bir millete hasredemeyiz...Selçukluların da kendilerine eskiden ve diğer milletlerden mevzu tababetin terakkisine hizmet ettiklerini tebarüz ettirirken Selçukluların da bu çok yerinde haklarının unutulmamasını İslam tababet zikr olunurken bunlar içinde mühim bir mevki alan Türklerin ve bilhassa Selçuklu Türklerinin çok çalıştıkları unutulmamalı ve Araplara ve İranlılara yer verildiği kadar da Türklere layık oldukları yer verilmelidir...Şimdi zikredeceğimiz bu tarih İslam tıp tarihlerinde Araplar ve İranlıların malı olarak gösterilmiştir ve Avrupa’da da maalesef böyle tanınmıştır.”³²

Süheyl Ünver Enstitü bünyesinde yaptığı ve yaptırdığı çalışmalarla kimlik tartışmasını derinleştirmiş, Türklerin tıp alanındaki katkılarının görmezden gelinmesinin bir sebebinin de bu çalışmaların Arap ve Fars kimlikleri altında yansıtılması olduğunu savunmuştur. Ona göre gerek Batı’da gerek Fars ve Arap literatüründe birçok isim aslen Türk olmasına rağmen Fars veya Arap olarak sunulmuştur. Ünver bu durumun aslında “Türk” bilim adamlarının yaptığı çalışmaların önemini gösterdiğini, ancak kendilerinin “Türk” olduğunun bilinmesi ve izhar edilmesinin de bir vazife olduğunu düşünmektedir. Bu kaygısının Türklerin yok sayılmasından kaynaklı olduğunu çünkü Araplar ve İranlıların ayrı birer tâbiyet olarak zikrolunduğunu ancak Türklere bu şekilde yaklaşılmadığını belirtir.³³ Ünver’in Batılı bilim tarihçilerini yakından takip etmesinin kendisinde böyle kanı oluşturduğunu söylemek mümkündür. Enstitü’nün kurulmasından sonra sık sık yurtdışındaki bilimsel faaliyetlere katılması ve ısrarla bu konu üzerinde durması

31 Süheyl Ünver, *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü 1938-1939 Ders Yılı Çalışmaları Hülasası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü (İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü yayınları, 1939), 3

32 Ünver, “Selçuklularda Tebabet,” 18.

33 Bu dönemde benzer bir kaygının diğer bilim tarihçileri içinde geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Aydın Sayılı da İbn Sînâ’nın Türk mü İranlı mı olduğuna dair bir inceleme makalesi yazmıştır. Sayılı’ya göre bilim adamlarının milliyetlerinin tali görülmesinin doğru olmadığını ve âlimlerin milliyetlerinin daima araştırma konusu olduğunu not eder. Ona göre ilim tarihi de milletlerin tarihi üzerine bina edilmiştir. Yine Sayılı eski dönemlerde bilim adamlarının milliyetini bilmenin çok mühim olmadığını, ancak artık bunun önemli olduğunu belirtir. Sayılı’ya göre Dicle’nin doğusundaki bölgelerde yaşayanlar genel olarak İranlı kabul edilmiştir ve Acem kelimesinin kullanımı da bunu kolaylaştırmıştır. Bunu hatalı bir bakış olarak değerlendiren Sayılı İbn Sînâ’nın da Türk kabul edilmesi gerektiğini yazar. Aydın Sayılı, “İbni Sina İranlı Mıdır, Yoksa Türk Mü?/Was Ibni Sina an Iranian or a Turk?,” *ISIS*, no. 83 (1939): 24–26.

George Sarton, Victor Gomoiu, Arturo Castiglioni gibi dönemin önde gelen bilim tarihçilerinin dikkatini çekmiştir.³⁴ Yeni “millî” bakış açısının yurtdışında uyandırdığı bu ilgiden memnun olan Ünver Enstitü’nün çalışmalarını duyurma gayreti ile birlikte Batılı literatürde “Türklerin” bilim ve tıp alanındaki varlığını kabul ettirdiğini bunun da vatana ve Türklüğe şeref katacağını ifade etmiştir.³⁵

Süheyl Ünver “Türk” kavramını tanımlarken Arap ve Fars kimliğinden farklılaşmaya çalışsa da Arap ve Fars kimliklerini aşağılayıcı bir tavır takınmamıştır. Türk kimliğinin her iki kimlikten farklı bir aidiyeti olduğunun altını çizmiş, bu kimliğin oluşumunun tarihi bir sürece dayandığını ve Türklerin tarihsel olarak belirli coğrafya ve milletlerle etkileşim içerisinde olduklarını savunmuştur.³⁶ Örnek olarak günümüz İran coğrafyasının Türk hakimiyetinde olan bir bölge olduğu için aslında Farisi tesirden ziyade Türk tesirinin olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır.³⁷ Ünver’e göre aslen Türk olan bilim adamlarının İranlı olarak tanınmasında önemli bir sebep coğrafi açıdan bugün İran bölgesinde kalmış olmaları ve Türkçe yazmamış olmalarıdır. Türklerin yaşadıkları bölgelerde yaşayan bilim adamlarının çoğunun Türk olduklarını ancak Türkçe yazmadıkları için bunun bilinmediğini, yine de daha sonra yazılan Türkçe şerhlerin buldukları coğrafyalardaki Türk etkisine bir işaret olduğunu vurgulamıştır.³⁸ Bu doğrultuda Türk olarak tanımladığı İbn Sînâ,

34 *Türk Tıp Tarihi Arkivi [TTTA]* 1, no. 1 (1935).

35 *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü 1938-1939 Ders Yılı Çalışmaları Hılasası*, 13. Ünver TTTA’nın ilk sayısında şu ifadeleri kullanmıştır. “Büyük önderimiz Kemal Atatürk’ün gösterdiği yoldan gidilerek yeni istikamet alan ulusal tarihimiz bütün dünyada büyük akisler yapmış ve her taraftan bu yeni etütlere büyük bir kıymet verilmeye başlanmıştır,” Süheyl Ünver, *TTTA* 1, no. 1 (1935).

36 Enstitü bünyesinde yayınlanan Aruzi’nin *Tıp İlmi ve Meşhur Hekimlerin Mahareti* adlı eserinin mütercimi Abdülbaki Gölpınarlı yazdığı önsözde Türklerin İslamlaşma sürecinde Emeviler ile yaşadıkları gerginlikleri ve Ebu Müslim’in Emevilere karşı giriştiği hareketi Türkler ve Araplar arasındaki ayrışmanın başlangıcı olarak vermiştir. Nizameddin Ahmed b. Ömer b. Ali Aruzi *Nizami-i Aruzi, Tıp İlmi ve Meşhur Hekimlerin Mahareti: Çehar Makale’den İlm-i Tıp ve Hidayet-i Tabib*; haz. A. Süheyl Ünver; trc. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü, 1936, 5–7.

37 Süheyl Ünver, “Selçuklularda Tebabet”, 16. Yine Gölpınarlı Farsça yazılmış ve İran Edebiyatı olarak tanımlanmış eserlere de benzer bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Gazneli Nizamı, Hamednlı İraki, Mevlevilerden Buharalı Şevket gibi şairlerin İrani olmalarını kabul etmeyip Türk olduklarını belirtmiştir. Tasavvuf edebiyatı konusun da “millî bir hususiyet” olmasının mümkün görmese de Mevlana Celaleddin Rumi’nin halis bir Türk olduğunu not etmiştir. Nizami Aruzi, *Tıp İlmi ve Meşhur Hekimlerin Mahareti*, 5–7.

38 Süheyl Ünver, “Orta Zamanda Türkçe Takrir,” *TTTA* 2, no. 6 (1937). Ünver Biruni’nin kendi dili Türkçe’yi hoş bulduğunu ancak ilim dili olarak Arapça yazdığının altını çizer. Bunun yanında on dördüncü asırda Türkçe’nin Anadolu’da yeniden yaygınlık kazandığını ve birçok Türkçe tıbbi istilahın ortaya konduğunu belirtir. Süheyl Ünver, “Birin’lu Türk Hekimi Eburreyhanın Tıp Bitkileri,” *TTTA* 1, no. 3 (1935). Ünver “Orta Zamanda Türkçe Takrir” makalesinde ortaya koyduğu iddiaları aynı zamanda II. Türk Tarih Kongresinde tebliği olarak sunmuştur.

Fârabî, Bîrûnî, Ebubekir Râzî ve Hârizmî gibi isimlerin çalışmalarına odaklanmış ve eserlerini Türkçe yazmamış olsalar da doğum yerleri ve yetiştikleri havza itibarıyla Türk kimliğini taşıdıklarını belirtmiştir.³⁹ İbn Sînâ'nın Buharalı bir Türk olduğunu, Fârabî'nin Türk illerinin yetiştirdiği en büyük filozof ve hekimler arasında geldiğini, Bîrûnî'nin de İbn Sînâ kadar önemli eserler verdiğini ancak çoğunlukla kendisini hekim olarak kabul edilmek istenmediğini not etmiştir.⁴⁰ Yine Enstitü bünyesinde Türkçesini neşrettikleri *Tıb İlmi ve Meşhur Hekimlerin Mahareti* adlı eserin müellifi Nizameddin Aruzi'nin Türk olmasına rağmen kitabın İranlılara atfedilmesini bu açıdan değerlendirmiş ve Enstitü'nün ortaya koyduğu çalışmalar ile özellikle Batı'daki kabullerin değişmeye başladığını iddia etmiştir.⁴¹

“Milliyetleri Türk olduğu halde daha evvel Arap ve şimdi de İranlı manasına ki esas manasile Arabın gayri Aacem manasına almalıdır-Persan addedilen Fârabî, Ebu Bekir Razi, İbn Sînâ, Ebu Reyhanî Bîrûnî ve muasırları gibi müellifler selefleri gibi birçok yeni bilgiler ortaya koymuşlardır.”⁴²

İbn Sînâ veya Fârabî gibi isimlerin Türk olduğuna dair yaklaşımlar Türkçülük düşüncesinin yükselişi ile birlikte gündeme gelmeye başlamıştır.⁴³ Cumhuriyet dönemi tarih yazımı çizgisinin netleşmesi ile birlikte Süheyl Ünver bu konu üzerine sistematik olarak eğilmiş, içeriğini geliştirmiş ve eserlerin Türkçe neşrine gayret göstermiştir. Ortaya koyduğu bakış açısı ile Türk, Arap ve Fars kimlikleri arasında net bir ayrıma kapı araladığını söylemek mümkündür. Bir taraftan Arap ve Fars ekolleri ayrı birer kategori olarak kabul edilmiş diğer taraftan Türk ekolünün varlığı ispatlanmaya çalışılmıştır. Müslüman bilim adamlarının çalışmaları “millî” bir pencereden yorumlanmış, Osmanlı ve Selçuklu dönemine ait eserler “Türk” kimliği altında değerlendirilmiştir. Bu söylemin henüz inşa sürecindeki Türk kimliğine yeni bir boyut getirdiğini ve Cumhuriyetin ilk yıllardaki İslami geleneği dışlayıcı eğilimin yumuşama gösterdiğini söylemek de mümkündür.

39 Süheyl Ünver, “İslam Tababetinde Türk Hekimlerinin Mevkii ve İbni Sinanın Türklüğü,” *Belleten* 1, no. 1 (1937): 271 ve “İbni Sina'nın Türklüğü Hakkında,” *TTTA* 6, no. 49 (1942): 8.

40 Bkz: Süheyl Ünver, “Ebu Reyhan Bîrûnî: Kitabussaydile'sinde Şahsi Fikirleri Hakkında” ve “Büyük Türk filozof ve hekimi Uzluğ oğlu Ebu Nasrî Fârabînin tıbbî bir makalesi,” (İstanbul: Ahmet İhsan Basımevi, 1938).

41 Nizameddin Ahmed b. Ömer b. Ali Aruzi Nizami-i Aruzi, *Tıb İlmi ve Meşhur Hekimlerin Mahareti: Çehar Makale'den İlm-i Tıb ve Hidayet-i Tabib*; haz. A. Süheyl Ünver; trc. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü, 1936, 3-4.

42 Ünver, “Selçuklularda Tebabet,” 16.

43 Ünver bir yazısında Tanzimat dönemi düşünürlerinden Ali Suavi'nin İbn Sina'yı Semerkandlı bir Türk olarak nitelediğini alıntılar. Bkz: *TTTA* 2, no. 8 (1938).

Devamlılık Meselesi

Cumhuriyet Türkiye'sinin Osmanlı'nın bir devam olup olmadığı meselesi tarih yazımını da etkileyen önemli bir tartışmadır. Kurumsal ve zihinsel devamlılık üzerine farklı yaklaşımlar kimlik algılayışını doğrudan şekillendirmiştir. Cumhuriyetin kurucu kadroları arasında Osmanlı düşünce dünyasına ve İslami kaynaklara yönelik dışlayıcı bir tavır ağır basmıştır. Süheyl Ünver ve Nafiz Uzluk ise farklı bir yaklaşım sergilemiş, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Osmanlı'nın kurumsal ve zihinsel bir devamı olduğunu ortaya koymaya çalışmışlardır.⁴⁴ İbn Sînâ, Fârâbî gibi isimlere ilaveten Selçuklu ve Osmanlı döneminde farklı coğrafyalarda çalışma yürütmüş birçok ilim adamını Türk tabibi olarak incelemişlerdir.⁴⁵ Özellikle Süheyl Ünver bu bakış açısıyla Osmanlı ve Selçuklu mirasını Cumhuriyet'e nasıl taşıyacağını arayışına girmiş, tebabet ilmi ve kurumlarına dair ortaya çıkardığı eserlerde “süreklilik” vurgusu öne çıkmıştır. Ancak devamlılık arayışının Ünver ve Uzluk'u zaman zaman geniş bir tarihsel yelpazeye yönlendirdiğini de söylemek mümkündür. Enstitü bünyesinde yaptıkları neşirlerde eski Anadolu Türk medeniyetleri olarak kabul ettikleri Sümerler ve Etilere ait verilerin yanında Emevi ve Abbasi dönemi pratiklerini de incelemişlerdir.

Süheyl Ünver ve Nafiz Uzluk devamlılık vurgusunu inceledikleri çeşitli uygulamalar üzerinden ortaya koymaya çalışmışlardır. Gerek Türkistan coğrafyası, gerek de Anadolu'daki eski medeniyetlerde suyun kullanımı, köylerde ve şehirlerde temizlik sistemi, hamamlar, çeşmeler ve kanalizasyon alt yapısına dair araştırma yazıları yayınlamışlardır.⁴⁶ Özellikle Nafiz Uzluk ilaç yapımı ve nebatat üzerine detaylı araştırmalar neşretmiş, bu incelemelerinde Endülüs, Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait tedavi metotları ve ilaç kullanımı örnekleri sunmuştur.⁴⁷ Uzluk Batı'da eczacılığın kurucusunu Endülüslüler olarak nitelerken Osmanlı ve Selçuklu

44 Ünver, *Türk Tıp Tarihinin Esasları*, 1-2, 14-16; Nafiz Uzluk Şanizade Atayi'nin kendisinin manevi hocası olduğunu ifade etmiştir. Nafiz Uzluk, “Sanizade Atayi: El-kitabu'l Hamse fi Zikri'l Edviye,” *TTTA* 3, no. 12 (1939): 116.

45 Bu yaklaşımın bir yansıması olarak Semerkandlı Necibuddin, Sebzarlı Fahreddin, Mervli Erzaki, Semerkandlı Bedreddin, Belhli Ebu Yezid, Abdüllatif Bağdadi, Emir Tabib Ahmd, Nureddin Bimaristani, Takiddin Resüleni, Bey Hekim gibi isimler önemli Türk tabipleri olarak sunulmuştur.

46 Süheyl Ünver, “Selçuklularda Tebabet,” 26–40.

47 Bkz. Feridün Nafiz Uzluk, “Hekimbaşı M.Behçet Efendi'nin kitapları ve İslamlarda Bitik Sevgisi”, *TTTA* 3, no. 11 (1939) ve Süheyl Ünver, *Ebu Reyhan Birününin Farmakolojiye Ait Fikirleri* (İstanbul: Kenan Basımevi, 1938) Yine TTTA dergisinde yayınlanan bir makalede Halid Uzel bayanların da sağlık hizmetlerinde yer aldıklarını ve Türklerde hastabakıcılığın çok geliştiğini not eder. Halid Uzel, “Türklerde hastabakıcılığın Dair bir Açılış Dersi”, *TTTA* 1, no. 3 (1935): 71.

döneminde de Türklerin ilaç yapımında çok ileri gittiklerini not etmiştir.⁴⁸ Süheyl Ünver de Sümer ve Etiler’de tespit edilen bazı tıbbi pratiklerin halen geçerliliğini koruduğunu, yine Türkistan bölgesinde incelediği tedavi yöntemlerinin de Anadolu coğrafyasında görülebildiğini öne sürmüştür.⁴⁹

“Şark tıp tarihine dair ananeler çoktur...bugüne kadar devam eden ananeleri dört gruba sokabiliriz: sevki tabii, dini, tasavvufi ve ilmi tababet. (İnsanlar izah edemedikleri şeyleri zihablara saplanır, anane ile günümüze gelir, göreneklerin tesiri vardır, tıbbi metafizik deriz, halk tababeti tıbbi folkolar de çok önemlidir, bugün Anadolu’da yaşayan tıbbın Sümer Etil ve Uygur Türklerinde benzerini görürüz)⁵⁰

Ünver ve Uzluk Türk tıbbının metafizik ve folklorik öğeleri içermesi gerektiğine yönelik tezlerini İslam tarihine ait farklı örneklerle çeşitlenmiştir. Ünver bir makalesinde yılan resminin üzerinde durmuş ve bu sembolün Selçuklulardan, Osmanlılara Osmanlılardan da Cumhuriyet Türkiye’sine miras kaldığını, bunun dahi zihin dünyasında ve kurumsal kültürde devamlılığı ortaya koyduğunu savunmuştur. Tarih Enstitü tarafından çizilip Türk tıbbının “alameti” olarak sunulan yılanlı sembolün Çankırı Atabey Ferruh Darüşşifasında işlenmiş bir işaret olduğu, bu sembole Uygur kayıtlarında da rastlandığını öne sürmüştür.⁵¹ Aynı konu üzerine yazan Osman Nuri Ergin ise yılan sembolünün tasavvufi bir anlam içermiş olabileceğine işaret etmiştir.⁵² İslami kaynaklar ile Türk tıbbının gelişimi arasında yakın bir ilişki olduğuna dair bir tavır içinde olmaları Ünver ve Uzluk’un aynı zamanda dönemin sert pozitivist tıp anlayışının dışında bir bakış açısına sahip olmalarıyla da alakalıdır.⁵³ Her iki isim de telkin, terapi ve farklı metafizik öğelerin yer aldığı tedavi metotlarını tıbbın önemli birer parçası olarak değerlendirmişler,

48 Feridun Nafiz Uzluk, “Farmakoloji üzerine: İslam Tıbbında Farmakoloji ve Saydilani nebatlar”, *TTTA* 1, no. 1; bkz: Süheyl Ünver, “Eflak Tuzu hakkında”.

49 Süheyl Ünver, *Türk Tıp Tarihinin Esasları*, 1–2; Ünver kadim bir Türk toplumu olarak nitelediği Etilere karşı ilgisinin Reşit Galib ve Hikmet Turhan’ın çalışmalarından dolayı arttığını kaydetmiştir. Süheyl Ünver, “Anadolu’da Eti Tababeti Hakkında,” *TTTA*, no. 1. Türkistan ve Anadolu arasındaki bağlantılar için bkz: Süheyl Ünver “Anadolu Folklorunda Haizi Ehemmiyet gibi Görülen Bazı Misaller” ve “X.uncu Asırda Orta Asya’da Türk folklorunu ve Tıp Tarihini Alakadar Edecek bir Bakış”, *TTTA* 3, no. 10 (1938): 1–3.

50 *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü 1938-1939 ders yılı çalışmaları hılasası*, 13.

51 Süheyl Ünver, “Yılan Resmî ve Selçuklular tababeti,” *Dirim*, no. 1, (İkinci kanun 1939), Tom XIV. Bkz: Rebi Barkın, “Tarih Enstitüsü’nün Çizdiği Hekimlik Rozetine Dair,” 18.

52 Osman Nuri Ergin, “Tıp ile Teb ve yılan amblemi il yılan totemi arasında münasebet var mıdır?,” *TTTA* 1, no. 1 (1935).

53 Ünver yazılarında zaman zaman nebevî tıp üzerinde durmuş, peygamber kıssalarından örnekler de vermiştir. Bk. “Güzel Yazılarda Hakimane Sözlere Bir Örnek,” *TTTA* 3, no. 13 (1939).

İbn Sînâ, Ömer Hayyam⁵⁴, Fârâbî⁵⁵ ve benzeri isimlerin tedavi yöntemlerini bu açıdan ele almışlardır.⁵⁶

Süheyl Ünver kurumsal devamlılık açısından daha ziyade Anadolu ve Osmanlı-Selçuklu bakiyesi bölgelerdeki sağlık hizmetlerine odaklanmıştır. Bu çerçevede ele aldığı eski yapılar üzerinden Türklerin siyasi aidiyetleri değişse de tıp sahasında önemli yatırımlar yaptığını ispatlamaya çalışmıştır. Ünver'e göre Anadolu Beylikleri gerek tarihsel, gerek de coğrafi konumları açısından Türk tıp tarihinde merkezi bir konumda yer almaktadır ve bu dönemde inşa edilen şifahaneler Anadolu'daki canlılığın kanıtıdır.⁵⁷ İncelemelerine Osmanlı dönemi imaretlerini de katan Ünver Cumhuriyet dönemi tarih araştırmaları açısından kayda değer bir farklılık ortaya koymuştur. Fatih dönemi Tıp Medresesi, Manisa Bimarhanesi, Süleymaniye Darüşşifası, Valide-i Atik Bimarhanesi, Sultanahmed Darüşşifası gibi kurumların Türk tıp tarihi için çok önemli yerler olduğunun altını çizmiştir.⁵⁸ Yine bir başka çalışmasında tarihte İslam hastaneleri olarak not edilen ve çoğu Araplara atfedilen müesseselerin onda dokuzuna yakınının Türklere ait olduğunu öne sürmüş, Kahire Dolunoğlu hastanesi, Şam Nurettin Şehit hastanesi, Halep'te Maristanı atik hastanesi, Musul'da Gökbörü müesseseleri, İsfahan'da Kirman Kutluğ Türkan hastanesi gibi kurumların Türklerin eserlerini olduğunu kaydetmiştir.⁵⁹

54 Haydar Vaner TTTA'ndaki makalesinde Ömer Hayyam'ın natüralist materyalist Allahı tanımaz bir dinsiz olarak gösterildiğini, halbuki böyle bir isim olmadığını yazmıştır. Haydar Vaner, "Mirsadu'l-İbad ve Hayyam," *TTTA* 3, no. 11 (1939): 81–84.

55 Ünver Fârâbî'nin kullandığı ud ile insanların halet-i ruhiyetine tesir ettiğini yazmıştır. Süheyl Ünver, "Türk hekimi Fârâbî'nin Udu," *TTTA* 5, no. 18 (1940).

56 Süheyl Ünver, "İbni Sina: Hüzünün Mahiyet ve Sebepleri," *TTTA*, no. 6, 1937, 118; "Hekim Şaban Şifai ve Ömer Hayyam'ın Fikirleri," *TTTA* 3, no. 9 (1938) ve "Telkinle Tedavi," *TTTA* 4, no. 15 (1940): 125; Mesud Baykal, "İbn Sina, Kuvayı Erbaa," *TTTA* 3, no. 10 (1938).

57 Süheyl Ünver, "Selçuklular zamanında ve Sonra Anadolu Kaplıcaları Tarihi Üzerine," 89–109. Ünver'in Anadolu'da kaydettiği diğer müesseseler arasında yer alan yerler şunlardır: Kayseri Gevher Nesibe hastanesi, Sivas birinci Keykavus hastanesi, Divrik Turan Malik hastanesi, Konya Darüşşifa, Çankırı Ata Bey, Kastomonu Ali Pervane hastanesi, Konya Aksaray Darüşşifa, Tokatta Pervane Bey Darüşşifası, Akşehir'de Darüşşifa, Mardin'de Darüşşifa, Amasya'da Anber Aptullah.

58 Süheyl Ünver, *Türk Tıp Tarihinin Esasları*, 10–12.

59 Süheyl Ünver, *TTTA* 1, no. 1, (1935), 22–23. Nafiz Uzluk TTTA'nın ilk sayılarında neşrettiği bir yazısında tıp eğitimi verilen bir vakfiyeden alıntı yapar: "İlmi tıp için bina olunan medrese-i tibbiyede fazilet ve kıyaset ve kuvvei Hadis ve ihsas ile maruf ve basiret-ü zeka ve selameti havas ile mevşuf de kayiki ilmi mizana arif ve külliyyat ve cüzüiyatı ilmi ebdane vakif eflatun zaman ve aristoyu avan ve etubbayı isı dem manendi mümtaz ve hükemya-ı sabıkada mucez ve yadigar olan kavaidi tahsil babında ikdam ve mühimmatı şifada muntehab ve sedid olan zevatı tı teshil emrinde ihtimam edip derslerine müdavim ve sair malzemede mülazım olunca vazife-i yevmiyesi 20 akçe ola" Feridun Nafiz Uzluk, "Şerifoğlu Yadigarı," *TTTA* 1, no. 2 (1935).

Ünver çalışmalarında İslam tarihi ve eski Anadolu medeniyetlerine olan ilgisine ilaveten on dokuzuncu yüzyıl Osmanlı tıbbını da Türk tıp geleneğinin önemli bir parçası olarak almıştır. *Tıbbiye Mektebi*'nin kuruluşunu Türk tıp tarihi açısından çok mühim bir aşama olarak değerlendirmiş, Cumhuriyet yönetimi ile yapılan reformların da bu atılımı daha hızlandırdığını not etmiştir.⁶⁰ Osmanlı son dönemi önde gelen tabiplerinden İbrahim Temo hakkındaki yazılarında Temo'nun kendi hatıratına yer vermiş, tababet ve topluma dair fikirlerini incelemiştir.⁶¹ Yine son dönem tabiplerinden Miralay Mehmet Şakir ve kendisine Enstitü yayınlarında yardımcı olan İsmail Saib Bey'in çalışmaları da Enstitü yayınlarında yer almıştır. Ünver özellikle İsmail Saib Bey'in kendisi için çok önemli bir ilham kaynağı ve Türk tıp tarihi için kaynak isim olduğunu ifade etmiştir.⁶² Bu yaklaşımıyla son yüzyıldaki yeni tıp eğitimi ve uygulamaları ile geçmiş pratikler arasında bir kopukluk görmemiş, devam eden süreci Türk tıbbının doğal gelişimi olarak değerlendirmiştir.

Sonuç

Ünver'in ortaya koyduğu eserlerin Cumhuriyet dönemi “Türk” kimliğinin oluşumunda düşünsel altyapının hazırlanması açısından önemli bir katkı sunduğunu söylemek mümkündür. Tarih yazımı tartışmalarının hız kazandığı bir dönemde Türk Tıp Tarihi Enstitüsü'nün kuruluş amacı “milli” bir tıp tarihi yazmak olmuştur. Bilim tarihinde “Türk”lük vasfının öne çıkması 19.yüzyılın sonlarında başlamış olsa da Tıp Tarihi Enstitüsü çevresindeki çalışmalarla kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Bu yaklaşım siyasi desteğin sağlanması ile etkisini arttırmış, resmi yazım ve söylemlere sirayet etmiştir. Tarih kitaplarında İbn Sînâ, Hârizmî, Fârâbî, Bîrûnî gibi isimlerin “Türk” bilim adamları olarak yer almaları Ünver dönemi yapılan çalışmalar ile mümkün hale gelebilmiştir. Ünver'in yazılarında kullanılan “Türk” vurgusunun da açıklığa kavuşturulması bu açıdan önem taşımaktadır. Ünver'e göre “Türk” tıp tarihinde süreklilik vardır, ancak çalışmalarında ele aldığı “Türk” kimliği ile Cumhuriyet dönemi inşa edilen “Türk” kimliğinin ne denli örtüştüğü tartışmaya açık bir nokta olarak gözükmektedir. Enstitü bünyesindeki yayınlarda Türk bilim tarihi Fars ve Arap bilimi tarihlerinden farklı bir mecra olarak anlatılmış, bilim adamlarının siyasi tâbiyetleri ve yetiştikleri kültürel havzalar üzerinde durulmuştur. Ancak İslami ilimlerin gelişimi ve aktarımı sürecinde bu aidiyetlerin ne kadar belirleyici olduğu sorgulanabilir bir başka noktadır. Kapsayıcı bir yaklaşım ile

60 Süheyl Ünver, *Türk Tıp Tarihinin Esasları* (İstanbul: TTTA, 1939), 15–16.

61 Temo'nun yazılarında dönemin siyasi atmosferi ve İttihat Terakki dair hatıraları yer almıştır. Süheyl Ünver, “İbrahim Temo,” *TTTA* 1, no. 2 (1935).

62 Süheyl Ünver, “Tabib Miralay Mehmet Şakir İbrahim ve Haydarpaşa Hastanesi Tarihçesi ve Diğer Yazıları,” *TTTA* 6, no. 19 (1942): 52 ve “İsmail Saib Efendi Hoca ve Tıp Tarihimiz,” *TTTA* 4, no.16 (1939): 145.

ele alınan Osmanlılar, Selçuklular, İlhanlılar, Uygular ve Anadolu medeniyetleri olan Sümerler ile Etiler dönemi yapıtlar ve uygulamalar Türk bilim tarihinin birer parçası olarak ortaya konmuştur.

Ünver ve Enstitüdeki yakın çalışma arkadaşı Nafiz Uzluk'un Türk tıbbının gelişiminde İslami bilgi kaynakları ve Osmanlı-Selçuklu dönemi ile kuvvetli bir bağ olduğunu vurgulaması Cumhuriyetin temel kaygısı ile uyuşmamakla birlikte bir çıkış noktası olarak değerlendirilmeye muhtaçtır. Bu bakış açısı İslam medeniyetten ziyade Batı medeniyetinin bir parçası olmayı amaçlayan kurucu kadro ile Ünver ve Uzluk'un zihin dünyalarının mutlak uyum içerisinde olmadığını yansıtmaktadır. Bu açıdan dönemin hakim pozitivist söyleminin dışındaki neşir ve araştırmalarına rağmen Tıp Tarihi Enstitüsü müdürlüğünün Süheyl Ünver'in uhdesinde kalmasını "milli" tıp tarihi arayışı kaygısının ağır basmasının bir neticesi olarak yorumlamak mümkün gözükmektedir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

Kaynakça/References

- Akman, Şefik Taylan. "Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri." *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 1, (2011): 80–109.
- Altıntaş, Ayhan. "Feridun Nafiz Uzluk ve Tıp Tarihi." *USAD*, (Güz 2018): 280–287.
- Nizameddin Ahmed b. Ömer b. Ali Aruzi Nizami-i Aruzi. *Tıb İlmi ve Meşhur Hekimlerin Mahareti: Çehar Makale'den İlmi-i Tıb ve Hidayet-i Tabib*, haz. A. Süheyl, trc. Abdülbaki Gölpınarlı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü, 1936.
- Baykal, Mesud. "İbn Sina, Kuvayı Erbaa." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 3, no. 10 (1938).
- Berktaş, Halil. *Cumhuriyet İdeolojisi ve Köprülütü*. Ankara: Kaynak, 1983.
- Beyaz, Yasin. "Rıfat Osman'ın Süheyl Ünver'e Yazdığı Mektuplar: Bir Osmanlı Aydınının Harf İnkılabı ile İmtihanı." *Divan* 20, no. 38 (2015/2): 83–112.
- Budak, Mustafa. "Modernleşme Açısından Atatürk'ün Osmanlı Tarihi ve Islahatları Eleştirisi." *İlmi Araştırmalar* 4, (1997): 59–65.
- Burgu, Abdullah. "Feridun Nafiz Uzluk'un Selçuklu Tarihçiliğine Katkıları." *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, (2018): 72–93.
- Copeaux, Etienne. *Tarih Ders Kitaplarında Türk Tarih Tezinden Türk - İslam Sentezine*. Çeviren A. Berktaş. İstanbul: İletişim, 2006.
- Dölen, Emre. "Müderres Dr. Akil Muhtar Bey'in "Darülfünunumuz Hakkında Bazı Mülâhazat" Adlı Risalesi." *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 5, no. 1 (2003): 69–88.
- Dölen, Emre. *Türkiye Üniversite Tarihi, Cilt 3, Darülfünun'dan Üniversite'ye Geçiş*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Ersanlı, Büşra *İktidar ve Tarih*. İstanbul: İletişim, 2003.
- Ergin, Osman Nuri. "Tıp ile Teb ve yılan amblemi il yılan totemi arasında münasebet var mıdır?." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 1, no. 1 (1935): 63–71.

- Fazlıoğlu, İhsan. "İki Ucu Müphem Bir Köprü: 'Bilim' ile 'Tarih' ya da 'Bilim Tarihi.'" *Türkiye Araştırmaları, Literatür Dergisi* 2, no. 4 (2004): 9–27.
- Galip, Reşit. "Osmanlı Tarihçiliği" *Ülkü* 2, no. 9 (1933): 168.
- Georgeon, François. *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura*. İstanbul: Tarih Vakfı, 1999.
- Günaltay, Şemsettin. "İslam Dünyası İnhitatu Sebebi Selçuklu İstilas mıdır?" *Belleten* 2, no. 5-6 (1938): 265–278.
- Günergün, Feza. "Türkiye'de Tıp Tarihi: Geçmiş Yıllardaki Çalışmalar ile Son Araştırmaların İncelenmesi." *Tarih Okulu*, no. 14 (İlkbahar-Yaz 2013): 267–280.
- Karpat, Kemal. *The Politicization of Islam: Reconstructing Identity, State, Faith, and Community in the Late Ottoman State: Reconstructing Identity, State, Faith and Community in the Late Ottoman State*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Kabapınar, Yücel. "Başlangıçtan Günümüze Türk Tarih Tezi ve Lise Tarih Kitaplarına Etkisi." *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 1, (1992): 143–178.
- Kazancıgil, Aykut. "Bir Bibliyografyanın Uzun Hikayesi." İçinde *Süheyl Ünver Bibliyografyası*, ed. Aykut Kazancıgil, Ahmed Güner Sayar, 11–15. İstanbul: İşaret, 2017.
- Kazancıgil, Aykut. "Türkiye'de Tıp Tarihi." *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 2, no. 4 (2004): 213–232.
- Mazıcı, Nurşen. "Öncesi ve Sonrasıyla 1933 Üniversite Reformu." *Birikim* 76, (1995): 56–70.
- Sabuncuoğlu Şerafeddin, *Cerrahiye-i İlhaniye*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1956.
- Sayar, Ahmet Güner. *A.Süheyl Ünver: Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*. İstanbul: Eren, 1994.
- Sayılı, Aydın. "İbni Sina İranlı mıdır, Yoksa Türk mü?" *ISIS*, no. 83, (1939): 24–26.
- Terzioğlu, Arslan. "İstanbul Tıp Fakültesi Tarihçesi." *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası* 63, no. 2 (2000): 1–18.
- Uzel, Halid. "Türklerde hastabakıcılığına Dair bir Açılış Dersi." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 1, no. 3 (1935): 71–73.
- Uzluk, Nafiz. "Sanizade Atayı: El-kitabu'l Hamse fi Zikri'l Edviye." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 3, no. 12 (1939): 115–117.
- Uzluk, Nafiz. "Hekimbaşı M.Behçet Efendi'nin Kitapları ve İslamlarda Bitik Sevgisi." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 3, no. 11 (1939): 87–103.
- Uzluk, Nafiz. "Farmakoloji üzerine: İslam Tıbbında Farmakoloji ve Saydilani Nebatlar." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 1, no. 1 (1935): 10–14.
- Uzluk, Nafiz. "Şerifoğlu Yadigarı." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 1, no. 2, (1935): 116–118.
- Ünver, Süheyl. *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü 1937-1938 Ders Yılı Çalışmaları Hıylasası*. İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü yayınları, 1938.
- Ünver, Süheyl. *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü 1938-1939 Ders Yılı Çalışmaları Hıylasası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü yayınları, 1939.
- Ünver, Süheyl. "Orta Zamanda Türkçe Takrir." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 2, no. 6 (1937): 38–40.
- Ünver, Süheyl. "Birin'lu Türk Hekimi Eburreyhanın Tıp Bitkileri." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 1, no. 3 (1935): 112–116.
- Ünver, Süheyl. "İslam Tababetinde Türk Hekimlerinin Mevkii ve İbni Sinanın Türklüğü." *Belleten* 1, no. 1 (1937): 11–12.

- Ünver, Süheyl. "İbni Sina'nın Türklüğü Hakkında." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 6, no. 49 (1942): 8–10.
- Ünver, Süheyl. "Ebu Reyhan Bîrûnî: Kitabussaydile'sinde Şahsi Fikirleri Hakkında" ve "Büyük Türk filozof ve hekimi Uzluk oğlu Ebu Nasrî Fârabînin Tıbbi bir Makalesi." İstanbul: Ahmet İhsan Basımevi, 1938.
- Ünver, Süheyl. *Uygurlarda tababet: VIII-XIV. Asır*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü, 1936.
- Ünver, Süheyl. "Türk hekimi Fârabî'nin Udu." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 5, no. 18 (1940): 21–22.
- Ünver, Süheyl. "İbni Sina: Hüznün Mahiyet ve Sebepleri." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 1, no. 6 (1937): 33–34.
- Ünver, Süheyl. "Hekim Şaban Şifai ve Ömer Hayyam'ın Fikirleri." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 3, no. 9 (1938): 13–17.
- Ünver, Süheyl. "Telkinle Tedavi." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 4, no. 15 (1940): 124–126.
- Ünver, Süheyl. *Ebu Reyhan Bîrûnînin Farmakolojiye Ait Fikirleri*. İstanbul: Kenan Basımevi, 1938.
- Ünver, Süheyl. "Tabib Miralay Mehmet Şakir İbrahim ve Haydarpaşa Hastanesi Tarihçesi ve Diğer Yazıları." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 6, no. 19 (1942): 32–44.
- Ünver, Süheyl. "İsmail Saib Efendi Hoca ve Tıp Tarihimiz." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 4, no. 16 (1940): 145–161.
- Ünver, Süheyl. "Anadolu'da Eti Tababeti Hakkında." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 1, no. 1 (1935): 7–9.
- Ünver, Süheyl. "Anadolu Folklorunda Haizi Ehemmiyet Gibi Görülen Bazı Misaller." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 3, no. 10 (1938): 76–78.
- Ünver, Süheyl. "X.uncu Asırda Orta Asya'da Türk folklorunu ve Tıp Tarihini Alakadar Edecek bir Bakış." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 3, no. 10 (1938): 86–89.
- Ünver, Süheyl. *Türk Tıp Tarihinin Esasları*. İstanbul: Türk Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1939.
- Ünver, Süheyl. "Yılan Resmi ve Selçuklular Tababeti." *Dirim*, no. 1, (İkincikanun 1939): 17–21.
- Ünver, Süheyl. "Güzel Yazılarda Hakimane Sözlere Bir Örnek." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 4, no. 13 (1939): 8–11.
- Ünver, Süheyl. "İbrahim Temo." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 1, no. 2 (1935): 75–78.
- Ünver, Süheyl. *Selçuk Tebabeti*. Ankara: TTK, 1940.
- Vaner, Haydar. "Mirsadu'l-İbad ve Hayyam." *Türk Tıp Tarihi Arkivi* 3, no. 11 (1939): 81–96.
- Wildman, Horst. *Atatürk ve Üniversite Reformu*. İstanbul: Kabalcı, 1999.
- Yıldırım, Nuran. *İstanbul Tıp Fakültesi Tarihine Bir Bakış*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2015.
- Yıldırım, Nuran. *Tıphane-i Amire ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den İstanbul Tıp Fakültesi'ne*. İstanbul: Betim, 2019.